

Cultura és középkor.

(Válasz Tuszka Ödön »Cultura és hygiene« című cikkére.)

Szinte elválaszthatom a modern ember felfogásától a középkorra rásütni a sötétség bélyegét. Napilapok hasábjain, sőt a tudományos folyóiratokban is unos-untalan találkozunk ez ítélettel.

A Társadalomtudományi Szemle f. évi januári számában pl. többek között ezeket olvassuk:

»A középkori keresztény társadalom valóban súlyos testi és lelki betegségekben szenvedett, melyben nyomorultan pusztult el millió számra s végig élt ez által olyan korszakot, melyhez hasonlóan *sötétet* az emberiség sohasem fog megélni s talán nem is tudna mégegyszer túlélni.«

Lássuk mit szól ehhez a történelem elfogulatlan ítélete.

Ha a história messzelátóján visszatekintünk az emberiség régmúltjába, azt látjuk, hogy az emberi társadalom kialakulásának s hosszú századokon át fejlődésének a vallás volt alapja.

A renaissance, a magára eszmélő értelem forradalma, a vallástól megvonta a kozmikus haladás létjogát. S világhódító útjára bocsátotta az észet, amely társadalomtudományi dogmává érlelte, hogy az összes intézményeink: vallás, állam, jog, erkölcsi törvényeink stb. fejlődési termékek. Bármennyire esküszik is azonban HERBERT SPENCER csalhatatlanságára, el kell ismernie, hogy Istentől elvonatkoztatott társadalombölcselete Róma összeomlásában s a smithianismus gazdasági rendszerének bukásában, mely a szabadjára engedett egoismus szülte szabadversenytől várta az egyes és a köz vagyoni gyarapodását, csődbe jutott.

Róma keleten és nyugaton szerzett birtokot és Karthágó romjain emelkedett »urbs aeterna« rangjára.

DARWIN biológiai törvénye: mely szerint a létért való küzdelemben az erősebb faj a gyöngébb legyűrése árán biztosítja fenmaradását, Róma világuralmának kialakulásában érvényre emelkedett ugyan, de nem a vallástól elvonatkoztatán. A régi Róma ugyanis kis városi állam volt, mely a természetes kiválasztás, *selectio* útján nőtt a világ urává. Miért is pályájának elejétől-végig szakadatlan harcokban kellett kimerülnie.

Sem a római *cultura* erős jogi érzéke, sem polgárainak fajszeretete, sem az *evolutio*, az újkor e kinyilatkoztatása világánál nem érthetjük meg a nagy történelmi átalakulás szülte imperialismust, csak a római vallás látszógén át. Alert kétségtelen történelmi igazság, hogy mihelyt Róma intézményeiből, polgárainak lelkéből kiveszett a pogány világnézet; Róma megszűnt világhatalom lenni. S ezzel a világtörténelmi ténynyel beigazolódt az, hogy a társadalmak korábbi fejlődésének a vallás volt nemtője, s hogy csakugyan igaza van DARWIN-nak: Az emberi evolúciónak a maga egészében legmegkülönböztetőbb vonása, hogy a természetes kiválasztás törvényének működése a fajnak – ha fenn akar maradni – továbbra is, egyre vallásosabbá kell válnia. E látszögből a társadalmi *evolutio* – amint a materialista bölcselek szeretik hinni – nem *efemer* fogalmak, sőt ellenkezőleg fedik egymást.

A pogány istenek hada s hatalma a pogány világlátás megdőlése után a földre zuhant. Mikor a nevezetes forduló-pont miatt az emberek elveszítették erkölcsi iránytűjüket s hullámban tartotta kedélyüket a bizonytalanság, született meg a keresztény világnézet, amely helyreállította a meg-ingott erkölcsi világrndet s melynek világhistóriai jelentősége abban határolódik, hogy kiemelte egyetemes jellegénél fogva az ókor társadalmait *separatismusokból*. S az egyenlő morál elvének proklamálásával szentesítette a kozmikus haladás elvét.

Történelmi szükséglet volt tehát a kereszt győzelme, mert ez teremtette meg a középkor hatalmas theokráciáját, melynek *aegise* alatt azután kialakulhattak a középkori nemzeti társadalmak.

HUXLEY írja: »Nem tudok elszomorítóbb tanulmányt, mint az emberi evolúcióét, úgy amint az a történelemben feljegyezve van. Az ember a történelemelőtti idők sötétségéből emelkedik ki alant szarmazásának jegyeivel megrakva; állat, ő is, csakhogy értelmesebb a többinél, vak áldozata ösztöneinek.« A kereszténység tette urává az emberiséget ösztöneinek, szelidítette meg nyers erkölceit s táplálta bele, mint

szociális atomot az egyest az egyetemesbe az által, hogy a munkát erkölcsi értéknek, erkölcsi kötelességnek declarálta s ezzel az egész szemhatáron megdöntötte a rabszolgaság jogcímét. Ahol ez a tisztult erkölcsi nézet fent és lent áthatotta a szíveket és elméket: ott a rabszolgaságnak önmagától kellett megdőlnie. Ami lényeges előfeltétele volt a társadalmi fejlődésnek, mert a rabszolgaság szorosan hozzá volt növe fiz antik társadalom rendszeréhez állami berendezkedéséhez.

A kereszténység új parancsa: »szeressétek egymást« a pogány világ egoismusával és separatismusával szemben emberiség érintkezésére nagy befolyással volt, s az emberi társadalomnak új szervezkedésére való irányzatot hozott magával. S miután a pogány világ separatismusán egyetemességénél fogva kemény rést ütött; nem ismert különbséget görög és barbár, zsidó és szittyá között. A nemzeteket szűkkeblű nemzeti separatismusok korlátai fölé emelte, rávezette az emberiség nagy eszméjére s ezzel meggyőződéssé érlelet benne a hajdan, csak egyesek sejtelmében élő emberi nem egységét.

A nemzetközi jog keletkezése is sokat köszönhet a középkor kereszténységének. A római jogászok a természetjogot ismerik még, ami alatt csak azt értették, ami az embernek az állattal közös (pl. élet, testi épség, stb.). ARISTOTELES is említi a *δικαιον φνυικον*-t. A népjog a *jus gentium* azonban nem náluk, hanem SZENT TAMÁS-nál jelentkezik.

A magzatelhajtást, a népesedés ölü mérget, melynek még ARISTOTELES is szabadságlevelet adott, amely a pogány görögöknél is elvult terjedve a középkor keresztény világlátása törülte el.

A társadalmi fejlődésnek itt leszegezett kozmikus factorai a sötétnek nevezett középkor szellemének eredői. A nagy történelmi alakulás tehát a középkor szellemében gyökerezik.

Vajjon képes lett volna-e a történelmi materialismus nyújtotta etikátlan evolúciós erkölcsstan a népvándorlásnak és kezdődő középkornak megromlott és szervezetlen népeit a művelt állami és társadalmi életnek megnyerni?

A középkor ezermesterei a szerzetesek nemcsak imádni tanították az istenséget, hanem dolgozni is. Egyik kezükben bibliával és keresztel, a másikban a földműveléshez és mesterségekhez szükséges szerszámokkal teljesítették emberiségboldogító küldetésüket. Joggal kérdezhetjük tehát, hogy nem anachronismus-e a középkort sötétnek bélyegezni?

Lehet-e nem áhítattal eltelni annak a kornak nagysága iránt, amely ennyi világtisztító energiával dolgozott, s amely az emberiség jövő fejlődésének alapjait rakta le? Úgy látszik TUSZKAI úr az anachronismus útvesztőjébe tévedt. Tette ezt talán a modern ember önhitt világlátásával, ki meghódított

már a levegőt, gőzzel utazik, villámmal ír és napfénynyel fest s nem lát értéket a középkorban, melyben a természettudományi ismeret fagypontra volt s a mely nem alkotott maradandót a technika és higiénia terén.

Ha az evolúcióra annyira esküszünk, legyünk igazságosak az ítékezésben. A természetben nincsen ugrás. A középkor kizárólagosságát a vallásosság szabja meg; e téren alkotott hát maradandót. A későbbi vívmányok pedig hosszú történelmi fejlődést tételeztek fel s ennek későbbi láncszemei gyanánt tekintendők.

A kor életerejé, világlátása művészetében tükröződik. Az emberi erkölcsök ez óramutatója mutatja, hogy delel-e vagy alkonyodik-e a kor. A nagy pénzvagyonok keletkezése korunkban az élet megszébbítése hivatásától megfosztotta a művészetet s élvezeti cikk rangjára süllyesztette. Nem csoda tehát, ha elállott korunkban a művészet lélegzete,

A mai társadalmi élet két ellentétes sarkot mutat az élvezetet és a munkát. A munkások akkor szeretik a művészetet, ha fásult idegeiket izgatja. A gazdagok, maecenások, meg hiúságukat leplezik vele s ezért bizonyos ínyencség a jellemzője.

RUSKIN szerint az igazi vallásossággal együtt jár a művészet s a kettő között ok és okozati viszony áll fenn. Velence hanyatlásának okát a vallástalanságban leli fel, amit tükröztet »métélyes« művészeté is. RUSKIN szavainak igazsága a középkort művészi élet tekintetében is egészségesebbnek minősíti saját korunknál.

Azóta, hogy a materialista világlátás inaugurálta, vallástalanság törülte el a keresztény etikát: társadalmi életünkbe bizonyos nyugtalanság, bizonytalanság költözik be, amit az erkölcsi törvények változandóságának dogmává érlelődése értet meg leginkább: »Legyen az új erkölcsi törvény is a tudáson és belátáson alapuló, mert a régit gyalázatosan kiélték. És rabszolgaságba verték a hivatalos ethilva fénysugaraiból font ostorával az embert.«

Sehol semmi energia tehát az új világlátásban, csak korhadás: »Putritudo ossium« csontok rothadása.

A középkor gyermekei, bármennyire is igyekeznek sötétre festeni a keresztény aszkézist nem voltak »rothadás«-ra kárhoztatva, mert krisztusi elveket vallottak s nemcsak az érzékelhető valót igyekeztek meglátni, hanem sejtelmekkel és czéljaikkal egy magasabb eszményi világban éltek.

Kemenes Antal.